

Галина М. Філюк¹, Алла А. Бондарук²
**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
КОНКУРЕНТОСТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ ЗМІН**

У статті досліджено сутність понять «конкурентоздатність підприємства», «конкурентоспроможність» та «конкурентостійкість». Спираючись на етимологію понять, доведено некоректність застосування у науковому обігу поняття «конкурентоздатність підприємства». На основі застосування контент-аналізу наукових праць узагальнено існуючі підходи до трактування конкурентостійкості підприємства. Досліджено основні ознаки конкурентостійкості як об'єкта наукового аналізу та встановлено, що вона являє собою динамічну у часі та постійну по відношенню до об'єкта визначення характеристику. Запропоноване авторське визначення конкурентостійкості підприємства як іманентна, сутнісна характеристика, що визначає його спроможність ефективно протидіяти деструктивним екзогенним та ендогенним впливам, підтримувати/покращувати конкурентні позиції підприємства в бізнес-середовищі у довгостроковій перспективі. Конкурентостійкість є результатом внутрішньої ідеології, філософії і практики свідомого, доцільного функціонування і розвитку сформованих соціально-економічних систем у динамічно мінливому, непередбачуваному світі. Встановлено взаємозв'язок між конкурентостійкістю, конкурентоспроможністю та конкурентоздатністю. Обґрунтовано, що конкурентоспроможність є атрибутом конкурентостійкості. Конкурентоспроможність ілюструє наявність конкурентної переваги (конкурентних переваг), тобто рівень досягнутого успіху в діяльності підприємства і має статичний характер.

Основою і фактором конкурентостійкості є забезпечення конкурентоспроможності у довгостроковій і наддовгостроковій перспективі, а отже конкурентостійкість є явищем динамічним. Конкурентостійкість передбачає тривале утримання конкурентних переваг, конкурентоспроможність – потенційну здатність до цього. Забезпечення конкурентостійкості підприємства досягається за рахунок створення низки сприятливих умов. Проаналізовано практики провідних керівників з її забезпечення в умовах невизначеності.

Ключові слова: конкурентостійкість підприємства, конкурентоспроможність, конкурентоздатність, конкурентна перевага.

Літ. 14.

DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-272-49-57

Halyna M. Fyliuk, Alla A. Bondaruk
**THEORETICAL ASPECTS OF FORMING AN ENTERPRISE'S
COMPETITIVE SUSTAINABILITY UNDER CONDITIONS
OF DYNAMIC CHANGES**

The article investigates the essence of the concepts "competitiveness of an enterprise", "competitive ability", and "competitive sustainability". Based on the etymology of the concepts, it proves the incorrectness of using the term "competitiveness of an enterprise" in scientific circulation. By applying content analysis of scientific works, the existing approaches to interpreting an enterprise's competitive sustainability are generalized. The main features of competitive sustainability as an

¹ Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine.

² Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine.

object of scientific analysis are studied, and it is established that it represents a characteristic that is dynamic over time and constant in relation to the object of determination. The author proposes a definition of an enterprise's competitive sustainability as an immanent, essential characteristic that determines its ability to effectively counteract destructive exogenous and endogenous influences, maintain/improve the enterprise's competitive position in the business environment in the long term. Competitive sustainability is the result of an internal ideology, philosophy, and practice of conscious, purposeful functioning and development of formed socio-economic systems in a dynamically changing, unpredictable world.

The interrelation between competitive sustainability, competitiveness, and competitive ability is established. It is substantiated that competitiveness is an attribute of competitive sustainability. Competitiveness illustrates the presence of a competitive advantage (competitive advantages), i.e., the level of achieved success in the enterprise's activity, and has a static character. The basis and factor of competitive sustainability is ensuring competitiveness in the long and ultra-long term, and therefore, competitive sustainability is a dynamic phenomenon. Competitive sustainability implies prolonged retention of competitive advantages, while competitiveness refers to the potential ability to do so. Ensuring an enterprise's competitive sustainability is achieved by creating a set of favorable conditions. The practices of leading managers in ensuring it under conditions of uncertainty are analyzed.

Keywords: *enterprise's competitive sustainability, competitive ability, competitiveness, competitive advantage.*

Peer-reviewed, approved and placed: 12.02.2024.

Постановка проблеми. Поглиблення і загострення процесів глобалізації, паралельний розвиток процесів глобалізації, загострення і видозміна форм і методів ведення конкурентної боротьби, динамічний характер цифровізації та використання в усіх сферах життя суспільства штучного інтелекту штовхають підприємства до формування здібностей і компетенцій, які б забезпечували їх пристосованість до мінливих умов середовища та здатність протистояти дестабілізуючим факторам, що в статистичній перспективі забезпечить стійке конкурентне становище на ринку, а в перспективі – перехід до довгострокового конкурентного лідерства. Конкурентно нестійкі підприємства поступово втрачають свої позиції на ринку і припиняють своє існування. Отже, перед сучасними підприємствами постає необхідність пошуку ефективних методів та інструментів формування конкурентної стійкості, яка б дозволяла зберігати високу результативність діяльності при різкій і непередбачуваній зміні зовнішніх забезпечила їх сталий розвиток.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Конкурентоздатність, конкурентостійкість, конкурентоспроможність протягом останніх десятиліть продовжують перебувати в центрі уваги багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених і уже стали наріжним каменем у практиці господарювання. Наукові праці, в яких висвітлюються ті чи інші аспекти функціонування соціально-економічних систем різних рівнів, практично торкаються і зазначених вище питань. Це зумовлено тим, що метою і результатом використання/адаптації/трансформації практично усіх (або переважної більшості) аспектів, явищ, ситуацій, передумов, факторів тощо є досягнення вищого рівня конкурентостійкості.

Значний внесок у дослідження теоретичних та методологічних питань формування конкурентостійкості і забезпечення конкурентоспроможності

соціально-економічних систем, у т.ч. підприємств, зробили такі науковці як Бугай В. та Омельченко В. [4], Кузьмін О. [13], Нестеренко С., Колос З. [11], Пономарьова М. [8], Портер М. [9], Сімах Ю. [6], Тридід О. М. [4], Чернега В.В. [7] та багатьох інших. Чільне місце ця проблема займає також у наукових дослідженнях однієї з авторок цієї статті [14].

Невирішені частини проблеми. Однак, сучасні турбулентні, флуктуаційні зміни бізнес-середовища, посилення умов невизначеності, фрагментація ринків внаслідок значної диференціації попиту, тощо змінюють передумови функціонування бізнес-структур, а отже вимагають видозміни пріоритетів, підходів, принципів, ресурсів і можливостей формування і розвитку конкурентостійкості. Тому, незважаючи на значну кількість праць відомих науковців, ці питання не мають, і в принципі не можуть мати остаточного теоретичного та практичного вирішення.

Зауважимо, зокрема, що досі не сформувалося загальноприйнятого визначення поняття конкурентостійкості. Постає необхідність у систематизації та вдосконаленні методологічного інструментарію діагностики рівня конкурентної стійкості підприємств з урахуванням специфіки галузі, розміру та інших особливостей. Крім того, недостатньо вивченими залишаються внутрішні управлінські фактори формування конкурентної стійкості, такі як організаційна культура, корпоративне лідерство, здатність до інновацій. Саме тому актуальним напрямом подальших наукових досліджень є розвиток теоретичних засад та практичного інструментарію управління конкурентною стійкістю компаній в умовах високої турбулентності зовнішнього середовища.

Метою статті є розкриття сутності конкурентостійкості підприємств у результаті аналізу існуючих підходів та факторів впливу на її формування.

У процесі дослідження було застосовано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та системний підхід для визначення сутності поняття «конкурентна стійкість», його співвідношення з іншими спорідненими категоріями. Контент-аналіз наукових праць дозволив систематизувати існуючі підходи до трактування конкурентостійкості. На емпіричному етапі використано статистичні та економіко-математичні методи опрацювання даних. Дослідження проводилось у логічній послідовності – від теоретичного осмислення конкурентної стійкості до практичного аналізу факторів її формування.

Основні результати дослідження. Питання конкурентоздатності, конкурентоспроможності і конкурентостійкості бізнес-структур, зокрема, підприємств, є одним з дуже цікавих для науковців тем. В Україні ця проблематика почала активно досліджуватися лише з 90-х років минулого століття, тому є відносно новою для вітчизняної науки і практики. Варто зазначити, що досі не існує усталених визначень цих понять, натомість існує суперечливість їх тлумачення. Деякі автори вважають ці поняття тотожними, інші – шукають відмінності, намагаючись визначити логічну першість одного з них, чи представити процес трансформації одного в інший.

Для з'ясування наукової істини (якщо це можливо!) пропонуємо, насамперед, з'ясувати етимологію цих понять. Слова «конкурентоздатність»,

«конкурентостійкість», «конкурентоспроможність» є складними і утворюються з двох основ. Оскільки перша основа («конкурент») є спільною, отже сутнісна відмінність може критися у другій основі, а саме: «здатність», «стійкість», «спроможність».

Що стосується поняття «здатність», то в усіх словниках з української мови воно використовується в контексті характеристики живих істот, тобто безпосередньо відноситься до характеристики особи. Якщо конкретніше, то «здатність» вживається як синонім слова «здібність», може виявитися за певних умов [1]. З цього випливає, що застосування поняття «конкурентоздатний» до підприємства є некоректним, водночас його застосування до індивіда є цілком логічним.

Слово «спроможність» вживається у більш широкому контексті і може застосовуватися й до неживих суб'єктів. Зокрема, воно означає «наявність сили, вміння і т. ін. до здійснення чого-небудь». Тотожними поняттями є, у т. ч. «можливість», що в свою чергу тлумачиться як «здійсненність, допустимість чого-небудь (звичайно за певних умов)» [1]. У цьому контексті доречним є використання в бізнес-середовищі поняття «конкурентоспроможність».

Поняття «стійкість» може використовуватися для характеристики стану як живих істот, так і неживих об'єктів/предметів. Воно взагалі є міждисциплінарним і характеризує стан об'єкта/суб'єкта стосовно зовнішніх впливів. Це поняття використовується в різних галузях науки (біології, хімії математиці, механіці, техніці, фізиці, психології, соціології, економіці тощо). Великий тлумачний словник української мови визначає стійкість як «здатність об'єкта, системи, виведеної зі стійкого стану, самостійно повертатися в цей стан» [2]. Словник української мови трактує це поняття як здатність системи довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню, витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь [3, с. 10]. Тотожними поняттями до слова «стійкість» є витривалість, міць, незламність. Таким чином, з економічної точки зору, стійкість – це властивість системи зберігати або відновлювати свої властивості та функціональний стан, незалежно від сили та напрямів впливу екзогенних та ендогенних чинників, тобто відновлювати рівновагу.

Виходячи з викладеного, можемо констатувати, що поняття «конкурентоспроможність» і «конкурентостійкість» не є тотожними. Для з'ясування сутнісних особливостей цих понять, які власне і формують їх змістові відмінності, проаналізуємо деякі точки зору.

Так, Тридід О. [4], Бугай В., Омельченко В. [5], Сімах Ю. [6], Чернега В. [7], розглядають конкурентостійкість як здатність підприємства витримувати несприятливі зовнішні впливи конкурентного середовища та зберігати при цьому свої позиції на ринку. Тобто акцент робиться на здатності підприємства протистояти дестабілізуючим факторам з метою збереження свого становища на певному ринку чи розширення його. У роботах Пономарьової М. [8] та Сімах Ю. [6] підкреслюється динамічний характер процесу забезпечення конкурентостійкості та важливість швидкої адаптації підприємства до змін зовнішнього оточення.

Бугай В. та Омельченко В. [5], Портер М. [9] пов'язують конкурентостійкість з ефективним використанням наявних ресурсів підприємства,

акцентуючи увагу на оптимальному застосуванні наявного у них потенціалу для досягнення стійких конкурентних переваг. Значна частина дослідників, серед яких Портер М., визначають конкурентостійкість як комплексну характеристику діяльності підприємства [9]. Тобто, йдеться про сукупність показників, що відображають здатність суб'єкта господарювання до тривалого виживання та розвитку в конкурентному середовищі.

Враховуючи все вищезазначене, пропонуємо розглядати конкурентостійкість підприємства як внутрішньо іманентну, сутнісну характеристику, що відображає його спроможність ефективно протистояти деструктивним екзогенним та ендогенним впливам, гнучко, адекватно й своєчасно реагувати на якісні зміни зовнішнього середовища шляхом оптимального використання наявних і потенційних ресурсів, нарощування інноваційного потенціалу та застосування адекватної конкурентної стратегії, що дозволяє у довгостроковій перспективі підтримувати/покращувати конкурентні позиції підприємства в бізнес-середовищі. У більш широкому контексті, конкурентостійкість є результатом внутрішньої ідеології, філософії і практики свідомого, доцільного функціонування і розвитку сформованих соціально-економічних систем у динамічно мінливому, непередбачуваному світі.

Структурно конкурентостійкість є системою взаємопов'язаних залежних елементів, які однак варто розглянути в рамках окремого дослідження.

Слід відзначити про існування також різних поглядів на ієрархічну систему залежності понять «конкурентостійкість» і «конкурентоздатність»: первинне – вторинне. Іноді в одній і тій самій праці спостерігаємо суперечливість тверджень. Це, наприклад, стосується наукової праці [11], де, з одного боку, автори розглядають конкурентостійкість підприємства як атрибут його конкурентоспроможності (власне це назва публікації), а з іншого боку, зазначають, що «Конкурентостійкість підприємства, за своєю сутністю, забезпечується його конкурентоспроможністю». Подібну плутанину зустрічаємо і в іншій праці [12].

Це пов'язано з тим, що в наукових колах також ведеться перманентна дискусія щодо сутності та особливостей поняття «конкурентоспроможність». Основні дискусійні моменти виникають з приводу таких аспектів: це поняття визначає стан чи властивості господарюючого суб'єкта; має статичний чи динамічний характер; є об'єктивним чи суб'єктивним тощо. Виходячи зі змісту поняття «спроможність», наведеного нами вище, будемо трактувати конкурентоспроможність підприємства як його спромогу формувати та утримувати конкурентні переваги на певному ринку впродовж визначеного проміжку часу. Більшість авторів сходяться на тому, конкурентоспроможність підприємства є поняттям відносним і його можна оцінити лише стосовно інших, схожих суб'єктів. Цілком погоджуємося, що конкурентоспроможність підприємства може бути визначена лише в межах відповідного середовища функціонування, тобто в межах певного конкретного ринку [13]. Водночас, поняття конкурентоспроможності є обмеженим у часі.

Таким чином, вважаємо, що конкурентостійкість підприємства є більш широким поняттям, ніж конкурентоспроможність. Остання формує підґрунтя для забезпечення конкурентної стійкості.

На основі узагальнення та критичного переосмислення цих та інших підходів до трактування поняття конкурентостійкості, та спираючись на емпіричний досвід, вважаємо, що конкурентостійкість підприємства можна забезпечити за комплексу умов:

- одночасне досягнення економічної, соціальної та екологічної ефективності;
- цілеспрямованість у забезпеченні стійкості рівноваги, тобто спроможності до відновлення порушеної внутрішньої і зовнішньої рівноваги, збереження статус-кво в умовах дестабілізуючого впливу екзогенних і ендегенних чинників;
- своєчасної, швидкої та адекватної реакції на якісні зміни в бізнес-середовищі, здатності діяти «на випередження»;
- формування ціннісної пропозиції для споживачів для забезпечення їх довгострокової лояльності;
- постійний пошук шляхів раціонального використання усіх видів ресурсів, що забезпечує оптимізацію витрат;
- побудови ефективної системи ризик-менеджменту;
- можливість безперервного нарощування інноваційного конкурентного потенціалу як джерела формування реальних і потенційних конкурентних переваг;
- утримання/покращення власних конкурентних позицій на ринку в динаміці за різних коливань ринкової кон'юнктури;
- високий рівень фінансової стійкості, потенціал до збільшення ринкової вартості підприємства;
- ефективність конкурентних стратегій, системи оперативного, поточного та стратегічного управління і розвитку тощо.

Згідно дослідження McKinsey, для формування конкурентостійкості в сучасних умовах невизначеності та динамічних змін провідні керівники застосовують такі практики.

Відмова від застарілих правил. Створення кризових цільових груп вже не є ефективним, адже вони не встигають розпочати роботу, як їх рішення застарівають. Натомість лідерам рекомендується зайняти більш гнучку позицію, залучаючи всю організацію та розвиваючи її вроджену стійкість.

Поеднання підготовки до рецесії та виходу з неї. За прогнозами науковців, майбутні спади можуть бути неглибокими і нетривалими. Компанії здатні прискорити подолання спаду і отримати конкурентну перевагу на етапі відновлення та зростання.

Використання сценарного планування замість традиційного прогнозування. Останнє не змогло передбачити багато визначальних подій останніх десятиліть. Рекомендується планувати на основі альтернативних сценаріїв з визначеними тригерами та регулярним моніторингом.

Розробка комплексної програми стійкості із урахуванням як короткострокових, так і довгострокових чинників. Необхідно запровадити кількісні показники для оцінки прогресу та ефективності інвестицій.

Зосередження на стійкому зростанні шляхом перегляду конкурентних позицій та пошуку нових стратегічних можливостей [10].

Слід особливо підкреслити, що для забезпечення конкурентостійкості підприємства в умовах невизначеності та динамічних змін прогресивні керівники застосовують низку практик, спрямованих на підвищення адаптивності та гнучкості організації, яку вони очолюють. Проте ефективне впровадження цих підходів вимагає комплексного бачення та системного мислення. Керівникам слід усвідомлювати взаємозв'язки між усіма елементами організації та їх вплив на конкурентостійкість. Крім того, важливо оцінювати довгострокові наслідки прийнятих рішень і постійно адаптувати стратегії до змін зовнішнього середовища. Лише за умови комплексного, скоординованого та гнучкого підходу можна досягти та підтримувати високий рівень конкурентостійкості організації в довгостроковій перспективі.

Висновки. У вітчизняному науковому просторі відсутнє єдине загальноприйняте визначення поняття «конкурентостійкість підприємства». Різноманітні підходи науковців акцентують увагу лише на деяких аспектах даного явища, що не дозволяє повною мірою зрозуміти його комплексну природу.

Конкурентостійкість підприємства — це внутрішньо іманентна, сутнісна характеристика, що відображає його спроможність ефективно протистояти деструктивним екзогенним та ендогенним впливам, гнучко, адекватно й своєчасно реагувати на якісні зміни зовнішнього середовища. Це забезпечується шляхом оптимального використання наявних і потенційних ресурсів, нарощування інноваційного потенціалу та застосування адекватної конкурентної стратегії, що дозволяє підтримувати/покращувати конкурентні позиції підприємства в бізнес-середовищі у довгостроковій перспективі.

Конкурентоспроможність є атрибутом конкурентостійкості. Конкурентоспроможність ілюструє наявність конкурентної переваги (конкурентних переваг), тобто рівень досягнутого успіху в діяльності підприємства і має статичний характер. Натомість головним завданням конкурентостійкості є забезпечення конкурентоспроможності у довгостроковій і наддовгостроковій перспективі, а отже конкурентостійкість є явищем динамічним. Конкурентостійкість передбачає тривале утримання конкурентних переваг, конкурентоспроможність — потенційну здатність до цього. Забезпечення конкурентостійкості підприємства досягається за рахунок створення низки сприятливих умов.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методик оцінювання рівня конкурентостійкості та механізмів її підвищення в умовах нестабільності.

1. Всесвітній словник з української мови. URL: <https://uk.worldwidedictionary.org/%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>.

2. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>

3. Словник української мови / [за ред. І. К. Білодіда]. : В 11 т. К. : Наук. думка, 1978. Т. 9. 710 с.

4. Трилід О.М. Комплексна оцінка конкурентного статусу підприємства. Економіка розвитку. ХНЕУ, 2002. № 2(22). С. 75-76.

5. Бугай В. З., Омельченко В.М. Аналіз та оцінка фінансової стійкості підприємства. Держава та регіони. 2008. № 1. С. 34-39.

6. Сімах Ю. А. Визначення поняття конкурентостійкості підприємства. Вісник Міжнародного Слов'янського Університету. Серія «Економічні науки». Том X, 2007. № 1. С. 12 — 16.

7. Чернега В.В. Формування механізму забезпечення стійкості підприємств на основі розвитку підприємства: автореф. дис. канд.екон.наук К:2006. 21с.

8. Пономарьова М.С. Конкурентостійкість сільськогосподарських підприємств як запорука стратегічного економічного розвитку. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». 2016. № 1. С. 285 -295. 398 с.

9. Портер М. Конкуренція: пер. з англ. / М. Портер. М.: Видавничий дім «Вільямс», 2010. 591 с.

10. A defining moment: How Europe's CEOs can build resilience to grow in today's economic maelstrom. McKinsey Quarterly. Strategy and corporate finance. 2022. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/risk-and-resilience/our-insights/a-defining-moment-how-europes-ceos-can-build-resilience-to-grow-in-todays-economic-maelstrom#>.

11. Нестеренко С.А., Колос З.В. Конкурентостійкість підприємства як атрибут його конкурентоспроможності. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) №1-2 (33-34), 2017. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/6217/1/12.pdf>

12. Бабина О.Є. Динамічний підхід до визначення поняття «конкурентоздатність». 2012. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197227655.pdf>.

13. Кузьмін О.Є. Конкурентоспроможність підприємства: планування та діагностика: /Монографія/ О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, О.П. Романко; за заг. ред. д.е.н., проф. Кузьміна О.Є. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. – 180 с.

14. Филук Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2009. 4041 с.; Fylyuk H., Honchar I., Kolosha V. The Interrelation between Economic Growth and National Economic Competitiveness: The Case of Ukraine. Journal of Competitiveness, 2019, 11(3), p. 53-69. URL: <https://doi.org/10.7441/joc.2019.03.04> ; Филук Г., Сірик Т. Антикрихітність як нова стратегія досягнення конкурентних переваг підприємства. Приазовський економічний вісник. 2021. № 2 (25). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/2_25_ukr/11.pdf.

1. Vsesvitnii slovnyk z ukraïnskoi movy. URL: <https://uk.worldwidedictionary.org/%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>.

2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi movy. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>

3. Slovnyk ukraïnskoi movy / [za red. I. K. Bilodida]. : V 11 t. K. : Nauk. dumka, 1978. T. 9. 710 s.

4. Trydid O.M. Kompleksna otsinka konkurentnoho statusu pidpryiemstva. Ekonomika rozvytku. KhNEU, 2002. № 2(22). S. 75-76.

5. Buhai V. Z., Omelchenko V.M. Analiz ta otsinka finansovoi stiiikosti pidpryiemstva. Derzhava ta rehiony. 2008. № 1. S. 34–39.

6. Simekh Yu. A. Vyznachennia poniattia konkurentostiikist pidpryiemstva. Visnyk Mizhnarodnoho Slovianskoho Universytetu. Seriiia «Ekonomiczni nauky». Tom X, 2007. № 1. S. 12 -16.

7. Чернега В.В. Формування механізму забезпечення стійкості підприємств на основі розвитку підприємства: автореф. дис. канд.екон.наук К:2006. 21с.

8. Ponomarova M.S. Konkurentostiikist silskohospodarskykh pidpryiemstv yak zaporuka stratehichnoho ekonomichnoho rozvidku. Visnyk KhNAU. Ceriia «Ekonomiczni nauky». 2016. № 1. С. 285-295. 398 s.

9. Porter M. Konkurentsia: per. z anhl. / M. Porter. M.: Vydavnychiy dim «Viliams», 2010. 591 s.

10. A defining moment: How Europe's CEOs can build resilience to grow in today's economic maelstrom. McKinsey Quarterly. Strategy and corporate finance. 2022. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/risk-and-resilience/our-insights/a-defining-moment-how-europes-ceos-can-build-resilience-to-grow-in-todays-economic-maelstrom#>.

11. Nesterenko S.A., Kolos Z.V. Konkurentostiikist pidpryiemstva yak atrybut yoho konkurentospromozhnosti. Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky) №1-2 (33-34), 2017. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/6217/1/12.pdf>

12. Babyna O.Ie. Dynamichniy pidkhyd do vyznachennia poniattia «konkurentozdatnist». 2012. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197227655.pdf>.

13. Kuzmin O.Ie. Konkurentospromozhnist pidpryiemstva: planuvannia ta diahnostryka: /Monohrafiia/ O.Ie. Kuzmin, O.H. Melnyk, O.P. Romanko; za zah. red. d.e.n., prof. Kuzmina O.Ie. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH, 2011. 180 s.

14. Fyliuk H.M. Konkurentsiiia i monopoliia v epokhu hlobalizatsii. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I.Franka, 2009. 4041 s.; Fyliuk H., Honchar I., Kolosha V. The Interrelation between Economic Growth and National Economic Competitiveness: The Case of Ukraine. *Journal of Competitiveness*, 2019, 11(3), r. 53–69. URL: <https://doi.org/10.7441/joc.2019.03.04> ; Fyliuk H., Siryk T. Antykrykhkist yak nova stratehiia dosiahnennia konkurentnykh perevah pidpriemstva. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*. 2021. № 2 (25). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/2_25_ukr/11.pdf.